

ЦИВІЛІСТИКА

АНДРІЄВСЬКА Л. О.,
викладач кафедри
цивільно-правових дисциплін
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

НЕСТЕРОВА К. Ю.,
студентка юридичного факультету
(Дніпропетровський державний
університет внутрішніх справ)

УДК 347.91/95

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОСТУПУ
ДО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ: СУДОВИЙ ЗБІР**

У статті проаналізовано участь судового збору як чинника, що обмежує вільну змогу громадян мати доступ до правосуддя. Розглянуті особливості звуження можливостей правового захисту судовим збором, що має дискримінативні ознаки за майновим станом та обмежує кількість людей, які дійсно мають змогу на доступ до правосуддя.

Ключові слова: судовий збір, правосуддя, доступ до правосуддя, судовий процес.

В статье проанализировано участие судебного сбора как фактора, ограничивающего свободную возможность граждан на доступ к правосудию. Рассмотрены особенности сужения возможностей правовой защиты судебным сбором, имеющие дискриминативные признаки по имущественному положению и ограничение количества людей, которые действительно могут иметь доступ к правосудию.

Ключевые слова: судебный сбор, правосудия, доступ к правосудию, судебный процесс.

The article analyzes the participation of court fees as a factor limiting the free access of citizens to justice. The peculiarities of the reduction of the possibilities of legal protection by court collection, which has discriminatory features on the property status and limits the number of people who really have access to justice, are considered.

Key words: court fee, justice, access to justice, litigation.

Вступ. Одним з базових показників рівня демократизації політичних режимів є можливість захисту людиною своїх прав та законних інтересів. Україна, як держава з відповідним устроєм, на конституційному рівні надала кожній особі змогу захищати свої порушені права у судовому порядку, що закріплено у ст. 55 Конституції України [1].

Але, на жаль, доводиться констатувати, що наведене положення Основного Закону України сьогодні носить ознаки фіктивності. Такий висновок можна зробити, виходячи з існування окремих перепон, що ускладнюють особам реалізацію зазначеного суб'єктивного права. Таким "schlagbaum" (з нім. – впале дерево) між особою та судом в Україні, на нашу думку, виступає судовий збір, який значно звужує можливість реалізації судового захисту. Він має нормативне підґрунтя у документах, що закріпили "preiskurant" (лат. preis – ціна), вартість державного мита, яке необхідно сплатити за умови подання позовної заяви, зокрема в Законі України «Про судовий збір» від 08.07.2011 року [2].

Слід зазначити, що питання, які розглядаються у даній праці, неодноразово були об'єктом прискіпливої уваги науковців. Проблемними аспектами забезпечення судового захисту, зокрема строкам судового процесу в окремих справах, що з'явилися або кількість яких зростає останнім часом (зокрема судовий захист прав користувачів Інтернету), особливостям судового захисту присвячено ряд праць таких науковців, як В. Б. Бобко, Н. В. Конопльова, О. І. Коровайко, С. О. Короед, Т. І. Лежух, К. С. Му-

зичук, Я. М. Ніколаєнко, А. Р. Олійник, Є. П. Тептюк та інші, крім цього, проблематиці особливостей судового збору присвячені праці таких авторів, як І. В. Діордіца, Р. В. Колосова, Н. П. Кір'якова, С. В. Лазюк, Г. Я. Тріупольський тощо.

Але наявність великої кількості наукових досліджень визначеної проблеми не знижують необхідності подальшого наукового пошуку її вирішення. Метою даної роботи є актуалізація питання судового збору у контексті доступу особи до правосуддя. На думку авторів, сплата державного мита при зверненні до суду з позовними вимогами є ознакою “discriminatio” (від лат. – розрізнення) людей за майновим станом, що звужує кількісний склад суб'єктів, які мають реальну змогу на доступ до правосуддя.

Постановка завдання. Роль дослідження питання доступності до правосуддя полягає в актуалізації проблематики забезпечення “demos” (з грецьк. – народ) відповідних можливостей, визначенні шляхів її вирішення з метою спрощення захисту своїх прав та законних інтересів.

Результати дослідження. Згідно з чинним вітчизняним законодавством, судовий збір – це збір, що справляється на всій території України за поданням заяви, скаргу до суду, за видачу судами документів, а також у разі ухвалення окремих судових рішень [2].

Право на судовий захист закріплено в Основному законі України, і надається не тільки громадянам України, а й іноземцям та особам без громадянства, прирівнявши їх можливості у даній сфері. Крім цього, стратегію захисту прав людини і громадянина в Україні доповнює міжнародне законодавство, зокрема Загальна декларація прав людини [3], Міжнародний пакт про громадянські та політичні права [4] тощо.

Національне законодавство гарантує кожному захист його прав, свобод та інтересів та забезпечує доступність правосуддя для кожної особи, надає особі право на звернення до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів [5].

Таким чином, держава взяла на себе обов'язок повно та всебічно розглядати справи у судовому порядку, проголошуючи найвищі і найблагодійніші цілі: захищати особу, її права та інтереси за будь-яку ціну, будь-якими правовими способами та засобами. Україна, не завершивши етапу своїх найбільших досягнень на шляху розбудови правової держави, у стані “permanent” (від лат. – постійний), продовжує розвивати, вдосконалювати власне законодавство. Проте, ставлячи перед собою мету у проведенні реформ та змін, законодавець “a priori” нехтує принципом індукції для врегулювання правових питань та для забезпечення активного функціонування усіх елементів, що гальмують, винищують або ліквідують масштабні цілі, перетворюють ідеалізований розвиток у “fiasco” (італ. букв. – пляшка для вина) реформаторів державного масштабу.

На наш погляд, великим недоліком у здійсненні судового захисту виступає судовий збір. З одного боку, Закон України «Про судовий збір» виправдовує його існування, як необхідність забезпечення здійснення судочинства та функціонування органів судової влади [2], а з іншого – передбачає можливості доступу до судового захисту лише для окремої категорії осіб – для тих, хто має змогу підтвердити своє право державним митом. Вказаний вище нормативно-правовий акт встановлює справлення збору на послуги, які є несуттєвими у здійсненні правосуддя, але виявляються процесуальним тягарем для учасників судового процесу під час реалізації «доступності правосуддя для кожної особи». Втім, найзначніший, найвагоміший внесок у судовий процес вносить судовий збір.

Основним об'єктом справляння судового збору є позовні заяви та інші заяви (наприклад, заяви у справах окремого провадження, заяви про видачу судового наказу тощо), передбачені процесуальним законодавством.

Судовий збір справляється також за подання до суду апеляційної та касаційної скарги на судові рішення, заяв про: перегляд судового рішення у зв'язку з нововиявленими обставинами; скасування рішення третейського суду; видачу виконавчого документа на примусове виконання рішення третейського суду; перегляд судових рішень ВСУ (крім заяви, поданої з підстави, визначеної у п. 2 ч. 1 ст. 355 Цивільного процесуального кодексу України); та за видачу судами документів.

Розміри ставок судового збору встановлюються: у відповідному місячному розмірі МЗП, встановленої законом на 1 січня календарного року, в якому заява або скарга подається до суду; у відсотковому співвідношенні до ціни позову або у фіксованому розмірі, наприклад у цивільному процесі позовна заява майнового характеру, яка подана фізичною особою або фізичною особою – підприємцем являє собою 1% ціни позову, але не менше 0,4 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб (640 грн) та не більше 5 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб (8000 грн), у той час як для юридичної особи ставка судового збору становить 1,5% ціни позову, але не менше 1 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб (1600 грн); позовна заява немайнового характеру для фізичної особи становить 0,4 розміру прожиткового мінімуму для працездатних осіб (640 грн) та 1 розмір прожиткового мінімуму для працездатних осіб (1600 грн) для юридичних осіб тощо. Згідно з Законом України «Про судовий збір» він може досягати 130 відсотків ставки, що підлягає сплаті при поданні позовної заяви чи скарги [2].

Особливістю справляння судового збору в окремих категоріях справ є те, що судовий збір сплачується за подання позовної заяви до суду у розмірі залежно від ціни позову, вказаної заявником. Якщо визначена позивачем у позовній заяві ціна позову явно не відповідає дійсній вартості спірного майна або на момент пред'явлення позову встановити точну його ціну неможливо, розмір судового збору попередньо визначає суд з подальшою сплатою недоплаченої або з поверненням переплаченої суми судового збору відповідно до ціни позову, встановленої судом у процесі розгляду справи. У випадку звернення до суду із заявою про збільшення позовних вимог або пред'явлення нових вимог особі треба сплатити недоплачену суму судового збору (частини 2-3 ст. 80 Цивільного процесуального кодексу України) [6]. Сума судового збору, не беручи до уваги додаткові витрати, які, природно, виникнуть, є невід'ємною для значного відсотка населення, адже, права частіше порушуються щодо пересічних громадян, чим до еліт.

Слід зазначити, що у ст. 82 Цивільного процесуального кодексу України передбачено розстроєння чи звільнення від сплати судового збору [6], але учасник цивільного процесу повинен тим чи іншим чином доставити суду необхідний мінімум доказів про свої поважні причини зменшення державного мита.

Проте, до суб'єктів, які не мають пільг щодо державного мита, висуваються особливі умови. Їх змушують користуватися захистом суду лише у виключних випадках, відмовляючи собі у реалізації цього права. У такому викладі виникає колізія правових норм, де одночасно Конституцією України та Цивільним процесуальним кодексом України, рядом нормативних актів міжнародного та національного законодавства, гарантується беззаперечність судового захисту. Противагою цьому виступає Закон України «Про судовий збір» та глава 8 Цивільного процесуального кодексу України, що визначають судові витрати, як обов'язкову умову реалізації права захисту своїх законних прав та інтересів.

Також вважаємо за необхідне зупинити увагу ще на такій новелі українського законодавства, як авансовий внесок у виконавчому провадженні [7]. Ст. 26 Закону України «Про виконавче провадження» від 02.06.2016 року передбачає, що до заяви про примусове виконання рішення стягувач додає квитанцію про сплату авансового внеску в розмірі 2 відсотків суми, що підлягає стягненню, але не більше 10 мінімальних розмірів заробітної плати, а за рішенням немайнового характеру – у розмірі одного мінімального розміру заробітної плати з боржника – фізичної особи. Таким чином, стягувач (він же позивач у цивільному процесі) сплачує не тільки судовий збір, а й авансовий внесок, що на нашу думку значно ускладнює захист особою своїх прав.

Всі стягнені кошти, які значно перевищують можливості пересічних громадян, поповнюють Державний бюджет України.

Висновки. Законодавство України проголошує необмежений, беззаперечний, усебічний та повний судовий захист при порушенні законних прав людини, а, з іншого боку, встановлює плату за можливість реалізації такого права – судовий збір. Судовий збір, хоч і не передбачений для окремих категорій осіб, але, тим не менш, створює обмеження щодо здійснення судового захисту своїх прав та інтересів, змушуючи особу зважити об'єм порушення прав та кількість грошей, які вона може не пошкодувати заради такого відновлення.

Таке розмежування людей на класи прирівнюється до дискримінації за майновим станом та нівелює ознаки демократичної держави, імітуючи захист порушених, невизнаних чи оспорюваних прав, свобод чи інтересів.

Для подолання дискримінації окремих категорій громадян за майновим станом, у процесі реалізації права судового захисту є необхідність у надсиланні до Конституційного суду України подання про визнання неконституційними норми, що передбачають необхідність сплати судового збору, для подальшого внесення змін до законодавства. Іншим варіантом вирішення даної проблеми у демократизації доступу до правосуддя виступає необхідність у розширенні категорії осіб, які мають пільгові права до сплати державного мита на основі декларації про майновий стан і доходи, що насамперед, унеможливить зловживання таким становищем. У будь-якому разі, “collibertus” (від лат. союзник) необхідності поповнення державного бюджету та зменшення з нього витрат, цілковито обґрунтовано будуть заперечувати проти такого “labilis” у частині судочинства, у зв'язку з необхідністю покриття витрат коштом державного бюджету. Проте, саме такі зрушення стануть основою подальшої демократизації у системі судочинства та доступу громадян до правосуддя.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Верховна Рада України від 28.06.1996 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/254к/96-вр>.
2. Про судовий збір : Закон України від 08.07.2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3674-17>.
3. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015.

4. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_043/card6.
5. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.
6. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>.
7. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1404-19/paran300#n300>.

БУЛИЖИН І. В.,

здобувач

(Науково-дослідний інститут правового

забезпечення інноваційного розвитку

Національної академії правових наук України)

УДК 347.736.3

ПЕРЕДУМОВИ ВІДКРИТТЯ ПРОВАДЖЕННЯ У СПРАВІ ПРО БАНКРУТСТВО: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

У статті досліджено судову практику та теоретичні передумови відкриття провадження у справі про банкрутство та визначені прогалини у правовому регулюванні інституту неспроможності.

Ключові слова: банкрутство, неспроможність, грошові зобов'язання, розмір грошових вимог, безспірність вимог, строк несплати грошових вимог, виконавче провадження.

В статье исследованы судебная практика и теоретические предпосылки открытия производства по делу о банкротстве, определены пробелы в правовом регулировании института неплатежеспособности.

Ключевые слова: банкротство, неплатежеспособность, несостоятельность, денежные обязательства, размер денежных требований, бесспорность требований, срок неуплаты денежных требований, исполнительное производство.

The article examines the judicial practice and the theoretical preconditions for the opening of proceedings in the bankruptcy case, identified gaps in the legal regulation of the insolvency institution.

Key words: bankruptcy, insolvency, monetary obligations, size of monetary claims, indisputability of claims, period of non-payment of monetary claims, enforcement proceedings.

Вступ. 2016 рік був насиченим для правової системи України: проведення судової реформи, набрання чинності Законом України «Про органи та осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів», формування системи приватних виконавців, запровадження нового для української правової системи механізму фінансової реструктуризації. Проте для інституту банкрутства цей рік закінчився відсутністю будь-яких змін до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», які є вкрай необхідними, враховуючи наявність численних прогалин у цьому Законі, особливо стосовно державних підприємств.

Відповідно до інформації офіційного веб-сайту Вишого господарського суду України, за 2016 р. порушено лише 765 справ про банкрутство, що вдвічі менше (1300 справ), у порівнянні з 2015 р. Значне зменшення порушених справ про банкрутство свідчить про посилення регулювання процедур банкрутства.

Інститут банкрутства став темою досліджень для багатьох вітчизняних вчених, серед яких можна відзначити: Р. Г. Афанасьєва, О. М. Бірюкова, І. О. Вечірка, В. В. Джуня, О. А. Латиніна,

